

Ievadvārdi grāmatas “Izprotot Eiropas Savienības tiesībās” tulkojumam

Man ir liels gandarījums, ka šīs grāmatas tulkojums latviešu valodā iznāk laikā, kad Latvija pievienojas ES. Rūpīga un kritiska tās lasīšana neatturēs Latvijas juristus pētīt apjomīgo ES *acquis*, lasīt daudzas komplicētas Eiropas Kopienas tiesas un Pirmās instances tiesas lietas un sekot nepārtrauktajiem priekšlikumiem par jauniem grozījumiem tiesību aktos, tostarp arī 2003.gada 15.jūlija Konstitūcijas projektā. Tomēr šīs grāmatas mērķis ir dot lasītājam zināmu ievirzi, tādējādi iepazīstinot viņu ar “domāšanu par ES tiesībām”, to īpašo metodoloģiju, mijiedarbību ar dalībvalstu tiesībām, to pamatmērķiem, principiem, uz ko šīs tiesības balstās. Mūsu izpratnē ES tiesībām būtu jāklūst par atvērtas Eiropas sabiedrības (*Open European Society*) tiesībām, lai arī reizēm mēs žēlojamies par to protekcionismu, pārlietas regulēšanas centieniem un birokratizāciju. ES tiesībām būtu jāiedrošina visu ES dalībvalstu, it īpaši jauno dalībvalstu, pilsoņi baudīt tiem piešķirtās pamatbrīvības, kas ir kompleksi jāaplūko to ekonomiskajā, sabiedriskajā un politiskajā kontekstā. Tām vajadzētu pārvaldes struktūras padarīt caurskatāmākas, kaut gan mums vēl arvien ir jākritizē nopietni ES tiesību *lacunae*. ES tiesības ir jāsaprot kā vispārējas modernizācijas process, kas var apmulsināt atsevišķus cilvēkus, bet lielākajai daļai šis process tomēr sniedz jaunas iespējas. Un juristiem ES tiesības kļūst par jaunu, fascinējošu, lai arī sarežģītu, instrumentu viņu ikdienas darbā un perspektīvajā domāšanā.

Šim tulkojumam ir daudz atbalstītāju, un es gribētu pateikties vismaz dažiem no tiem: *Ilonai Čeičai*, kura vadīja izcilu tulkotāju komandu un rūpējās par grāmatas teksta aktualizēšanu, *akciju sabiedrībai “Latvijas gāze”*, kura finansēja tulkošanu, piešķirot ievērojamu dotāciju, *Intersentia Publishing Co* (Beļģija), kas devīgi atļāva izmantot savas autortiesības, *Tiesu namu aģentūrai*, kura rediģēja un publicēja grāmatas tulkojumu latviešu valodā. Kritiskus komentārus par saturu tomēr lūdzu nodot tieši autoram.

Rīgā 2004.gada martā

Norberts Raihs (*Norbert Reich*)

Redaktores priekšvārds

Šī grāmata nebūs pirmais izdevums Eiropas Kopienas un Eiropas Savienības (turpmāk – EK un ES) tiesībās latviešu valodā, tomēr juridiskās literatūras klāsts EK un ES tiesību jautājumos Latvijā vēl nav plašs, un varam droši teikt, ka šī tiesību nozare mūsu valstī šobrīd vēl ir salīdzinoši maz apgūta, lai arī ir paveikts liels darbs EK un ES tiesību aktu transponēšanā Latvijas tiesību sistēmā.

Tulkojot profesora Dr. Dr. h. c. Norberta Raiha (*Norbert Reich*) grāmatu, maksimāli ir saglabāts autora stils un viņa oriģinālā pieceļa atsevišķu EK un ES tiesību jautājumu risināšanā. Meklējot atbilstošu grāmatas latvisko nosaukumu - “Izprotot Eiropas Savienības tiesības: Kopienas tiesību mērķi, principi un metodes” – esam centušies tajā ietvert arī norādi uz grāmatas mērķauditoriju. Grāmata domāta lasītājiem ar dažāda līmeņa priekšzināšanām EK un ES tiesībās – gan profesionāliem juristiem, gan citiem interesentiem, kuri tajā varēs atrast noderīgas zināšanas.

Viena no problēmām, ar ko saskāramies tulkošanas gaitā, bija tā, ka daudzi EK un ES tiesību termini latviešu valodā vēl nav ieviesti vai nav “ieviesušies”, vai arī citos tulkojumos piedāvātie tulkojumi ir šaurāki un neaptver pilnīgu jēdziena nozīmi angļu valodā. Līdz ar to lasītājs, lasot grāmatu ievēros, ka dažviet esam piedāvājuši jaunus jēdzienus vai pieturējušies pie Tulkošanas un terminoloģijas centra piedāvātajiem terminiem. Tomēr šāda situācija ir pilnībā saprotama, ņemot vērā salīdzinoši neilgo laikposmu, kopš aizsākta šo juridisko terminu iedzīvināšana latviešu valodā. Tādēļ, sniedzot atsevišķu jēdzienu tulkojumu latviski, esam norādījuši tos arī angļu vai – dažos gadījumos - citā valodā. Ir pilnīgi saprotams, ka pēc gadiem desmit, kad Latvijā būs apgūta tiesu prakse grāmatā aplūkotajos EK un ES tiesību jautājumos, grāmatas tulkojums varētu būt pavisam citādāks. Šobrīd to var uztvert arī kā zināmu vēsturisku liecību par jaunas juridiskās terminoloģijas attīstību latviešu valodā.

EK un ES tiesības ir dinamiska un unikāla tiesību sistēma, lielu daļu no kuras veido plaša Eiropas Kopienu tiesas prakse. Daudzas no tiesu lietām, uz kurām autors ir atsaucies, šī tulkojuma tapšanas laikā tika arī iztiesātas. Tāpat tika pieņemti atsevišķi atvasinātie (sekundārie) tiesību akti, kas grāmatas tapšanas laikā angļu valodā bija vēl tikai apspriežamu projektu stadijā. Lai arī varētu teikt, ka katru dienu Eiropas Kopienu tiesa pieņem

kādu spriedumu, kas ietekmē to vai citu tiesību jomu, un nevienā brīdī nav iespējams publicēt pilnībā aktualizētu grāmatu, grāmatas latviskā versijā esam centušies iekļaut atsevišķus autora grozījumus un papildinājumus, tādējādi aktualizējot situācijas kopainu.

Grāmatas pielikumā ir iekļauts direktīvu un regulu saraksts, kā arī tiesu lietu saraksts. Šie saraksti palīdzēs lasītājam labāk orientēties, meklējot viņu interesējošu tēmu un attiecīgo sekundāro tiesību aktu.

Ar šo es gribētu izmantot iespēju un pateikties savām kolēģēm – tulkotājām: zvērinātai advokātei, LL.M, Danai Ronei un mag. iur. Lainei Škobai, kuras ieguldīja savu laiku un zināšanas šīs grāmatas latviskā tulkojuma tapšanā.

Tulkotāju vārdā gribētu pateikt paldies a/s “Latvijas gāze” par šim tulkojumam sniegto finansiālo atbalstu, kā arī pateikties Rīgas Juridiskās augstskolas Juridiskās bibliotēkas vadītājai, mag. soc., Ligitai Vasermanei par viņas praktisko palīdzību tulkojuma tapšanā.

Ilona Čeiča

LL.M

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievadvārdi grāmatas “Izprotot Eiropas Savienības tiesības” tulkojumam iii

Redaktores priekšvārds iv

IEVADS: KOPIENAS TIESĪBAS KĀ MODELIS LIBERĀLAI TOMĒR VĒL NEPILNĪGAI TIESĪBU SISTĒMAI3

1.§	KOPIENAS TIESĪBU LIBERĀLIE ELEMENTI UN TĀS PAPILDINOŠĀS STRUKTŪRAS	7
	I. Pārskats: iekšējais tirgus kā sākuma punkts	7
	II. Papildinošo struktūru attīstīšana līdz Kopienas tiesību liberālajai izpratnei	9
	III. Izslēgtās jomas: vides tiesības, kopējās politikas, iekšlietas un tieslietas, “trešais pīlārs”	11
2.§	KOPIENU TIESĪBU AVOTI UN METODEDES	15
	I. Dažādie Kopienas tiesību avoti	15
	II. Tiešā iedarbība un tās ierobežojumi	17
	III. Iztulkošanas metodes	27
	IV. Kopienas stare decisis doktrīna?	37
3.§	KOPIENAS UN DALĪBVALSTS TIESĪBAS	39
	I. Debates par pārākumu ir pārtrauktas	39
	II. Plaša, tomēr ierobežota kompetence	44
	III. Likumu saskaņošanas principi	50
	IV. Kopienai atbilstoša nacionālo tiesību iztulkošana	52

I NODAĻA. PILSONĪBA UN BRĪVA PĀRVIETOŠANĀS55

4.§	PILSONĪBAS EKONOMISKĀ IZCELSME – TIRGUS PILSONIS	58
	I. Pilsoņu brīvas pārvietošanās būtība, tās attīstība, apjoms un ierobežojumi	58
	II. Darbinieku brīva pārvietošanās	61

	III. Citu ekonomisko spēlētāju brīva pārvietošanās	67
	IV. "Pirmstirgus" un "pēctirgus" pilsoņu dzīvesvieta	71
5.§	SAVIENĪBAS PILSONĪBAS JĒDZIENS: PAŠREIZĒJĀ POZĪCIJA	73
	I. Dažas neskaidrības	73
	II. Savienības pilsonības tiesiskais kodols	74
	III. Citi kritēriji tiesību un pienākumu nodibināšanai Savienībā	75
	IV. Vertikālā pievienotā vērtība pilsonībai	76
	V. Pilsonības ratione materiae paplašināšana	78
	VI. Ratione personae paplašinājumi	80
	VII. Jaunas direktīvas ierosinājums	82
6.§	PILSONĪBA, BRĪVA PĀRVIETOŠANĀS UN JAUNĀS DALĪBVALSTIS	83
	I. Eiropas līgumi – sagatavošanās posms un to tiešā iedarbība	83
	II. Tiesības veikt uzņēmējdarbību: jauns ceļš uz brīvu pārvietošanos un pilsonību?	86
	III. Pilsonība un brīva pārvietošanās pievienošanās režīmos	88
	IV. Pilsonība nepilsoņiem: vai tā var pastāvēt ārpus nacionālās valsts?	91
	II NODAĻA. ATVĒRTIE TIRGI	96
7.§	BRĪVĀ APRĪTE (I) – DALĪBVALSTU UZTICĪBAS UN ATBALSTA MISIJA	99
	I. Brīvas aprītes jēdziens un raksturs	100
	II. Preču brīvā aprīte	103
	III. Pakalpojumu sniegšanas brīvība	110
	IV. Kapitāla brīva aprīte	115
	V. Brīva sabiedrību pārvietošanās	117
	VI. Pārejas posma pasākumi ar jaunajām dalībvalstīm	123

8.§	BRĪVA APRĪTE (II) – ES UN TĀS LIKUMDOŠANAS UN UZRAUDZĪBAS MISIJA	125
	I. Kontroles mehānismi: principi, metodes, ierobežojumi	126
	II. “Jaunā pieceja” – tehnisko standartu nozīme	129
	III. “Izcelsmes valsts” – TV un e-komercija	131
	IV. Konkurences veicināšana – jautājumi, kas saistīti ar iepirkumiem valsts un pašvaldību vajadzībām	138
9.§	BRĪVAS UN GODĪGAS KONKURENCES NODROŠI- NĀŠANA (I) – NOTEIKUMI UZŅĒMUMIEM	142
	I. Konkurences tiesību nozīme liberālajā ES režīmā	143
	II. 81.panta 1.daļa: pamatjēdzieni	152
	III. “Jaunā” grupu izņēmumu regula Nr.2790/99, kas regulē vertikālus nolīgumus	156
	IV. “Jaunā” regula par mehāniskajiem transport- līdzekļiem: regula Nr.1400/2002	157
	V. Tirgus varas ļaunprātīga izmantošana	161
	VI. Sabiedriskie jeb publiskie uzņēmumi un monopoli	165
10.§	NETRAUCĒTA KONKURENCE (II): INTELEKTUĀLĀ ĪPAŠUMA TIESĪBU AIZSARDZĪBA	170
	I. Brīva aprīte pret intelektuālā īpašuma ekskluzivitāti	171
	II. Tiesību izsmelšanas princips un tā robežas	176
	III. Konkurences tiesības un intelektuālā īpašuma tiesības	178
	IV. Preču zīmju direktīva 89/104 – Kopienas intelektuālā īpašuma tiesību modelis	182
III NODAĻA. ADEKVĀTI STANDARTI		191
11.§	DISKRIMINĀCIJAS AIZLIEGUMS	195
	I. Problēmas – vai Kopienas tiesībās pastāv vispārīgs vienlīdzības princips?	195
	II. Diskriminācijas aizliegums pilsonības dēļ	197
	III. Dzimuma diskriminācijas aizliegums	200
	IV. Ar rasi, etnisko izcelsmi, seksuālo orientāciju un vecumu saistītās diskriminācijas aizliegums	211

12. §	PAMATTIESĪBAS	216
	I. Pamattiesību attīstības posmi Kopienā	216
	II. Savienības līguma tieša atsauce uz ECK un atteikums tai formāli pievienoties	220
	III. ES Pamattiesību harta	224
13. §	TIESISKĀ PAĻĀVĪBA	230
	I. Tiesiskās paļāvības jēdziena apskats	232
	II. Patēriņa preču drošība: pārbaudes pēc preču laišanas tirgū	233
	III. Veselības aizsardzība: piesardzības princips	236
	IV. Tiesiskā paļāvība līgumos ar patērētājiem: direktīvas 99/44 piemērs	239
	V. Sociālā politika un uzņēmumu pāreja: direktīva 77/187, kura kodificēta ar direktīvu 2001/23	242
14. §	TIESISKĀ AIZSARDZĪBA	249
	I. Efektīvas tiesiskās aizsardzības un kontroles princips	249
	II. Pārrobežu tiesiskā aizsardzība: Briseles konvencija un regula Nr.44/2001	254
	III. Netieša aizsardzība ar prejudiciālu nolēmumu procedūras palīdzību	261
	IV. Ierobežota tiešā pieeja Eiropas jurisdikcijai: EK 230.panta ceturtnā daļa	267
IV NODAĻA. AUTONOMIJA		275
15. §	PAMATBRĪVĪBAS, KONKURENCE UN AUTONOMIJA	278
	I. Tiesībās garantētās brīvības	278
	II. Pamatbrīvības un autonomija	279
	III. Konkurences tiesības un autonomija	285
	IV. Līgumslēgšanas brīvība kā pamattiesības?	288
16. §	AUTONOMIJA SEKUNDĀRAJOS TIESĪBU INSTRUMENTOS UN DOKUMENTOS	290
	I. Sekundāro tiesību normu nozīme autonomijas veicināšanā un kontrolē	290

II.	Sekundārās tiesību normas, kas satur autonomijas garantijas	291
III.	Tiesības izvēlēties piemērojamo likumu saskaņā ar Romas konvenciju un izvēles robežas	295
IV.	Eiropas iniciatīvas vienotām līgumtiesībām: autonomijas nākotne	299
17.§	INFORMĀCIJA UN AUTONOMIJA	304
I.	Informācijas modelis Kopienas tiesībās	304
II.	Sekundārās tiesību normas: caurspīdīguma princips	306
III.	“Informēta patērētāja” jēdziens un maldināšanas kritēriji	308
IV.	Tieši izteikts informēšanas pienākums atbilstoši sekundārajām Kopienas tiesībām	309
V NODAĻA. PĀRVALDE UN ATBILDĪBA		314
18.§	PĀRVALDE UN ATBILDĪBA KOPIENAS TIESĪBU SISTĒMĀ	318
I.	Pārvalde kā autonomijas līdzsvars	318
II.	Pārvaldes politiskie un tiesiskie jēdzieni	319
III.	Kopienas atbildības principi	327
19.§	DALĪBVALSTU PĀRVALDE UN ATBILDĪBA	334
I.	Dalībvalstis kā pārvaldes galvenie faktori	334
II.	Francovich doktrīna	335
III.	Dalībvalstu piespiešana rīkoties vai nerīkoties	341
IV.	Pienākums nodrošināt adekvātus tiesību aizsardzības līdzekļus: ubi ius, ibi remedium	343
20.§	UZŅĒMUMU PĀRVALDE UN ATBILDĪBA	344
I.	Primārās Kopienas tiesības: konkurences noteikumi	344
II.	Kompensācija par primāro Kopienas tiesību aktu tieši piemērojamo normu pārkāpumiem	349
III.	Sekundāro tiesību aktu pārkāpumi	350
IV.	Kolīziju normas, kas piemērojamas ārpuslīgumiskām saistībām	361

21.§	PILSONU PĀRVALDE UN ATBILDĪBA – BALTAIS	
	PLANKUMS?	363
	I. Eiropas pilsonis – “karalis”	363
	II. Vai pastāv lojalitātes pienākums?	363
	III. “Abus de droit” un “tiesību sociālā funkcija” kā pienākumu aizstājējs?	365
	LIETU SARAKSTS	369
	Eiropas Kopienu tiesa	369
	Eiropas Kopienu tiesas viedokļi	399
	Pirmās Instances tiesa	400
	SEKUNDĀRO TIESĪBU AKTU SARAKSTS	401
	Regulas	401
	Direktīvas	404

IZPROTOT EIROPAS SAVIENĪBAS TIESĪBAS

**Kopienas tiesību mērķi,
principi un metodes**

IEVADS: KOPIENAS TIESĪBAS KĀ MODELIS LIBERĀLAI TOMĒR VĒL NEPILNĪGAI TIESĪBU SISTĒMAI

Satura rādītājs

1.§	KOPIENAS TIESĪBU LIBERĀLIE ELEMENTI UN TĀS PAPILDINOŠĀS STRUKTŪRAS	7
	I. Pārskats: iekšējais tirgus kā sākuma punkts	7
	II. Papildinošo struktūru attīstīšana līdz Kopienas tiesību liberālajai izpratnei	9
	III. Izslēgtās jomas: vides tiesības, kopējās politikas, iekšlietas un tieslietas, “trešais pīlārs”	11
	1. Vides tiesības	11
	2. Kopējā lauksaimniecības, zivsaimniecības, transporta un ārējās tirdzniecības politika	12
	3. Tieslietas un iekšlietas (TI)	12
	4. Policijas iestāžu un tieslietu iestāžu sadarbība krimināllietās	13
2.§	KOPIENU TIESĪBU AVOTI UN METODEDES	15
	I. Dažādie Kopienas tiesību avoti	15
	1. Kopienas tiesību aktu hierarhijas trūkums	15
	2. Tiesību ievērošana	16
	II. Tiešā iedarbība un tās ierobežojumi	17
	1. Tiešās iedarbības definēšana un tās konteksts	17
	2. Primārās Kopienas tiesības	19
	a. Pamatbrīvību un individuālo tiesību tiešā iedarbība	19
	b. Horizontālā tiešā iedarbība	20
	3. Direktīvu tiešā iedarbība	21
	a. Vertikālā tiešā iedarbība	21
	b. Pozitīvās horizontālās iedarbības trūkums	22
	c. Deklaratīvās, negatīvās vai gadījuma horizontālās iedarbības iespēja?	24
	4. Starptautisko līgumu tiešā iedarbība	25

III. Iztulkošanas metodes	27
1. Kopienas tiesību iztulkošanas pamati	27
2. Literārā iztulkošana – visu valodu versijas ir vienlīdzīgas	28
3. Autonomā, tikai izņēmuma gadījumos vēsturiskā vai salīdzinošā iztulkošana	29
4. Sistēmiskā jeb kontekstuālā iztulkošana	32
5. Teleoloģiskā iztulkošana – effet utile	34
6. Orientēšanas pēc principiem, nevis normām	35
7. Teleoloģiskie ierobežojumi	36
IV. Kopienas stare decisis doktrīna?	37
3.§ KOPIENAS UN DALĪBVALSTS TIESĪBAS	39
I. Debates par pārākumu ir pārtrauktas	39
1. EKT oriģinālā pieeja	39
2. Sākotnējā kritika ir pārvarēta	40
3. Pārākums un vienveidība	41
4. Pārākuma un vienveidības elastīgums	42
a. Sabiedriskās kārtības un vispārīgās intereses klauzulas	42
b. Primāro Kopienas tiesību piešķirtie vai atļautie īpašie izņēmumi	43
II. Plaša, tomēr ierobežota kompetence	44
1. Noteikta kompetence	44
2. Netieši norādītās kompetences?	46
3. Subsidiaritāte	48
4. Proporcionalitāte	49
III. Likumu saskaņošanas principi	50
IV. Kopienai atbilstoša nacionālo tiesību iztulkošana	52
1. Princips	52
2. Ierobežojumi	53

Bibliogrāfijas izlase

J.Basedow, "The Communitarisation of Conflict of Law Rules under the Amsterdam Treaty", *CMLRev* 2000, 687; J.Bengoetxea, *The legal reasoning of the European Court of Justice*, 1993; U.Bernitz (ed.), *General Principles of Community Law*, 1999; Brechmann, *Die richtlinienkonforme Auslegung*, 1994; J.M.Broekman, *A Philosophy of European Law*, 1999; P.Craig/G. de Búrca, *EU Law – Texts, cases and materials*, 3rd edition, 2002; G. de Búrca/J.Scott (eds.), *The EU and the WTO: Legal and Constitutional Issues*, 2001; Dalloz (éd.), *Le Traité d'Amsterdam*, 1998; S. Douglas-Scott, *Constitutional Law of the EU*, 2002; C.D.Ehlermann, *Differentiation, Flexibility, Closer Cooperation*, 1998; U.Ehrlicke, "Die richtlinienkonforme und die gemeinschaftskonforme Auslegung nationalen Recht", *RebelsZ* 1995, 598; E.Ellis (ed.), *The principle of Proportionality in the Laws of Europe*, 1999; E.Emiliou, "Subsidiarity – an Effective Barrier against the "Enterprises of Ambition"?", *ELRev* 1992, 383; A.Estella, *The EU Principle of Subsidiarity*, 2002; U.Everling, "Will Europe Slip on Bananas? The Banana Judgement of the Court of Justice and National Courts", *CMLRev* 1996, 401; U.Everling/W.-H.Roth (Hrsg.), *Mindestharmonisierung im Europäischen Binnenmarkt*, 1997; A.Furrer, *Die Sperrwirkung des sekundären Gemeinschaftsrechts*, 1994; St.Grundmann, "Richtlinienkonforme Auslegung im Bereich des Privatrechts", *ZEuP* 1996, 400; T.C.Hartley, "International Law and the Law of the EU – A reassessment" *BYIL* 2001, 1; M.Hellner, "The limits to judicial cooperation in civil matters: taking legality seriously", *RGSL Working Papers* No.9, 2002; P.J.G.Kapteyn/P.VerLoren van Themaat/L.Gormley, *Introduction to the law of the European Communities*, 3rd ed. 1998; A.Kellermann/J.De Zwaan/J.Czuczai, *EU Enlargement. The Constitutional Impact at EU and National Level*, 2001; M.Kiikeri, *Comparative Legal reasoning in European law*, 2001; L.Krämer, *EC Environmental law*, 2000; H.W.Micklitz, "The Maastricht Treaty, the principle of subsidiarity, and the theory of integration", *Lakimies* 1993, 508; H.W.Micklitz/St.Weatherill, *European Economic Law*, 1997; Chr.Pitchas, *Die völkerrechtliche Verantwortlichkeit der EG und ihrer Mitgliedstaaten*, 2001; S.Prechal, "Does direct effect still matter?", *CMLRev* 1999, 1047; S.Prechal, *Directives in EC Law: A Study on EC Directives and their Enforcement by National Courts*, 1995; N.Reich, "Competition between Legal Orders", *CMLRev* 1992, 861; N.Reich,

“The November Revolution” of the ECJ”, *CMLRev* 1994, 459; N.Reich, “Judge-Made `Europe à la Carte`”, *EJIL* 1996, 103; N.Reich, *Bürgerrechte in der EU*, 1999; N.Reich/R.Heine-Mernik (Hrsg.), *Umweltverfassung und nachhaltige Entwicklung in der EU*, 1997; N.Reich/H.-W.Micklitz, *Europäisches Verbraucherrecht*, 4.A. 2003; U.Rörig, *Die Direktwirkung von Richtlinien in Privatrechtsverhältnissen*, 2001; J.Schapira/G. le Tallec/J.-B.Blaise, *Droit européen des affaires*, 5ème ed. 2000; A.-M.Slaughter/A.Stone Sweet/J.H.H.Weiler (eds.), *The European and National Courts*, 1998; R.Strein, *Europarecht*, 5.A. 2001; A.Toth, “The principle of subsidiarity in the Maastricht Treaty”, *CMLRev* 1992, 1079; A.Toth, “Is subsidiarity justiciable?”, *ELRev* 1994, 268; T.Tridimas, *General Principles of Community Law*, 1999, J.Usher, *Community Agricultural law*, 2001; St.Weatherill, “Beyond Pre-emption? Shared Competences and Constitutional Change in the EC”, in: O’Keefe/Twomey (eds.), *Legal issues of the Maastricht Treaty*, 1994, 24; St.Weatherill, *Cases and Materials on EC Law*, 5th edition, 2000; St.Weatherill, “The European Commission’s Green Paper on European Contract Law: Context, Content and Constitutionality”, *Journal of Consumer Policy* 2001, 339; St.Weatherill/P.Baumont, *EC Law*, 3rd ed. 1999; F.Tuytsschaever, *Differentiation in European Union Law*, 1999; A.Verhoeven, *The EU in search of a Democratic and Constitutional Theory*, 2002; J.H.H.Weiler, “The State “über alles”: Demos, Telos, and the German Maastricht Decision”, in: O.Due *et al.* (eds.), *Festschrift Everling*, 1995, 1651; J.H.H.Weiler, *The Constitution of Europe*, 1999; G.Winter (ed.), *Sources and Categories of Community law*, 1996; O.Wicklund, *Judicial discretion in European Perspectives*, 2003; B. de Witte/D.Hauf/E.Vos (eds.), *The Many Faces of Differentiation in EU Law*, 2001; M.Zuleeg, “The European Constitution under Constitutional Constraints: The German Scenario”, *ELRev* 1997, 19.

1.Š KOPIENAS TIESĪBU LIBERĀLIE ELEMENTI UN TĀS PAPILDINOŠĀS STRUKTŪRAS

I. Pārskats: iekšējais tirgus kā sākuma punkts

Šīs grāmatas mērķis ir veicināt Kopienas tiesību izpratni. Tajā uzsvars vairāk likts uz tiesībām, nevis uz institūcijām. Sākotnējais priekšnoteikums ir tas, ka Kopienas tiesībām atšķirībā no lielākās daļas dalībvalstu tiesībām ir īpašs mērķis. Tas ir iekšējais tirgus jeb, kā tas dēvēts Līguma vecajā versijā – kopējais tirgus.¹ Šo vispārīgo mērķi sasniedz, pielietojot noteiktus Kopienas tiesībām raksturīgus principus un metodes, kas atšķiras no nacionālo un starptautisko tiesību sistēmām.

Šeit izmantotais *iekšējā tirgus* jēdziens ir plašs. Tas, protams, lielākā mērā saistās ar ekonomiskajām struktūrām un darbībām, kurās ir visskaidrāk saredzami Kopienas tiesību liberālie elementi. Īpaši tas attiecas uz *atvērto tirgu* pamatmērķiem (II nodaļa). Tos galvenokārt var sasniegt divējādi. Pirmkārt, ar preču, personu, pakalpojumu un kapitāla brīvu kustību.² Otrkārt, ar sistēmu, kas nekropļo konkurenci.³ Kopienas tiesības ir visstiprākās un visskaidrākās tad, kad tās seko šim mērķim.

Tomēr pat šajā jomā Kopienas tiesības izpaužas kā nepilnīgs tiesiskais režīms, jo tas ir saistīts tikai ar dažiem atvērto tirgu principiem. Lai arī šie aspekti nenoliedzami ir svarīgi, tomēr Kopienas tiesības ir *orientētas uz principiem*, nevis *normām*. Tādus principus, kas ir saistīti ar *atvērta tirgus* sistēmu, ir jāpārveido par tiesību normām. To var sasniegt vai nu ar sekundārajiem tiesību aktiem, vai ar detalizētu tiesas praksi. Tas, lai arī ne detaļās, šeit tiks analizēts, it sevišķi izceļot pašas svarīgākās izmantotās tendences un tehnikas.

Atvērtie tirgi var darboties tikai tad, ja ekonomiskās spēles dalībniekiem ir garantēta plaša autonomija (IV nodaļa). Pārsteidzoši, bet Kopienas tiesības zināmā mērā par to klusē. Tomēr tuvāka analīze rāda, ka

¹ Par to: Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 3.panta 1.punkta a), c), g), h), m)-o), t) un u) apakšpunkti, konsolidētā versija [2002] OJ C 325/33 (turpmāk – EK).

Red. piez.: Eiropas Kopienas dibināšanas līguma konsolidēto tekstu latviešu valodā sk.: Konsolidēts Eiropas Kopienas dibināšanas līgums un Nicas līgums. – Rīga: Tulkošanas un terminoloģijas centrs, 2001.

² EK 14.panta 2.punkts.

³ 3.panta 1.punkts g) apakšpunkts.

Izprotot Eiropas Savienības tiesības

autonomija nešaubīgi ir daudzu Kopienas līdzekļu pamatā. Dalībvalstīm šeit ir svarīga papildinoša un atbalstoša loma. Jo Eiropas Kopienas (turpmāk – EK) tiesības sākas no priekšnoteikuma, ka dalībvalstu tiesības dažādos veidos un ar dažādiem līdzekļiem garantē šo autonomiju privātpersonām neatkarīgi no tā, vai tie ir uzņēmumi, asociācijas vai fiziskas personas. Protams, tad Kopienas tiesību principiem nevajadzētu būt pretrunā ar dalībvalsts tiesībām un otrādi. Turklāt katrai šādai pretrunai nepieciešamas Kopienas tiesību normas, lai atrisinātu jebkuru potenciālu konfliktu. Un īpaši autonomijas ierobežošanas gadījumā, kurai ir ietekme uz iekšējā tirgus darbību.

Mēs redzēsim, ka tajā pašā laikā Kopienas tiesības ir izveidojušas sīki izstrādātu konfliktu risināšanas sistēmu. Tā balstās uz likumdošanā ļoti regulētu mehānismu, kurā sadarbojas Kopienas un nacionālas tiesas (2.§ un 3.§). Paļāvība uz likuma varu ir viens no liberālās kārtības principiem. Netiek noliegta arī *politika*, tomēr tā drīzāk konfliktu risināšanu atstāj atsevišķa normu kopuma un neatkarīgu institūciju ziņā, tas ir, tiesām. Kopienas kontekstā dalībvalstis daļu no savas suverenitātes ir atdevušas Kopienai. Turklāt tās ir brīvprātīgi atdevušas tradicionālos starptautisko tiesību konfliktu risināšanas mehānismus. Tā iemesls bija iekšējā tirgus pasargāšana un Kopienas tiesību vienveidība.

Pašreizējo stāvokli Tiesa ir rūpīgi noteikusi jau tik sen – 1963.gadā labi zināmajā *Van Gend&Loos* lietā.⁴ Tas ir kļuvis par Kopienas *konstitucionālā acquis*⁵ daļu:

(..) ar Kopienas izveidošanu ir radusies jauna starptautisko tiesību sistēma, kuras labā valstis atsevišķās sfērās ir ierobežojušas savas suverēnās tiesības un kuras subjekti ir ne vien dalībvalstis, bet arī šo valstu piederīgie. Tāpēc neatkarīgi no dalībvalstu tiesību aktiem Kopienas tiesības indivīdiem ne vien uzliek pienākumus, bet arī piešķir tiesības, kas kļūst par to tiesisko mantojumu.

Šāda konfliktu risināšanas *juridifikācija* tiek uzskatīta par tādu, kas darbojas visu labākajās interesēs. Tā tas ir, pat ja dažos jautājumos tas noved pie dalībvalstu politisko vai privāto spēles dalībnieku autonomas lēmumu pieņemšanas samazināšanas. Kamēr šādas pārejas robežas ir

⁴ Lieta 26/62 Van Gend en Loos v. Nederlandse Administratie van Belastingen [1963] ECR 1.

⁵ Douglas-Scott, *Constitutional Law of the EU*, 2002, p. 516-520.

apstrīdamas, tās katrā gadījumā ir jārisina atsevišķi. Šis mehānisms ir daļa no plašāka *likuma varas* jēdziena, kas īpaši pieminēts Līguma par Eiropas Savienību preambulā. Šobrīd nostiprināts Māstrihtas līgumā, šis jēdziens ir viens no Kopienas vadošajiem pīlāriem, un tas tiks iztirzāts visā šajā grāmatā.⁶

II. Papildinošo struktūru attīstīšana līdz Kopienas tiesību liberālajai izpratnei

Atvērto tirgu liberālie principi, autonomija un likuma vara vieni paši nevienam režīmam nevar nodrošināt pilnīgi demokrātisku leģitimitāti. Jo īpaši tas attiecas uz Eiropas Savienību (turpmāk – ES), kas tik dziļi iejaucas tās pilsoņu, iedzīvotāju, uzņēmumu, asociāciju un politisko organizāciju dzīvē.⁷ Tā kā iekšējais tirgus attīsta pats savu režīmu, tad tiek respektēta plašāka spēles dalībnieku autonomija. Tā kā vienlaikus pašapzinīgi tiek ievērota arī likuma vara, papildinošās struktūras attīstās daudz skaidrāk. Ja liberālisms tiecas izprovocēt ļaunprātīgu brīvības izmantošanu, tad likuma uzdevums ir iestāties pret šādu izmantošanu. Turklāt liberālisms savā patiesajā būtībā iet tālāk par individu atzīšanu tikai par ekonomiskajiem spēlētājiem.

Darbības personiskais un individuālais elements kļūst redzams Eiropas Savienības lēmumā⁸ par *kopējas pilsonības* nodibināšanu *visu valstu pilsoņiem*. Tādējādi pilsonis nav tikai tirgus pārstāvis, kuram atļauts brīvi pārvietoties darba un pašnodarbinātā darbības nolūkā. Tā rezultātā pilsoņa vērtības un tiesības plašākā kontekstā atbilst Kopienas tiesību ietvariem. Šis ir dinamisks jēdziens, kas potenciāli ietver:

- pilsoņu ģimenes locekļus;
- personas, kas pastāvīgi un likumīgi uzturas dalībvalstī, tiem obligāti neesot Savienības pilsoņiem, un
- uz pievienošanās sliekšņa esošu valstu pilsoņus.

Tādēļ ir būtiski diskusiju par Kopienas tiesībām uzsākt ar pilsonības jēdzienu (I nodaļa).

⁶ Douglas-Scott, p. 374; Tridimas, *The General Principles of Community Law*, 1999, p.1, 163.

⁷ Weiler, *The Constitution of Europe*, 1999, p. 238-285.

⁸ EK Preambula.

Tirgi nav tikai ekonomiskās efektivitātes mehānisms. Tie ir *savu tautu dzīves un darba apstākļu*⁹ uzlabošanas instrumenti, nevis mērķis. Tirgi var darboties tikai ar adekvātiem standartiem (III nodaļa). Turklāt šie standarti nenovēršami saplūst ar pilsonības jēdzienu, jo tie sniedzas pāri ekonomiskajai racionalitātei, iekļaujot tādas jēdzienus kā diskriminācijas aizliegums (11.§), pamattiesības (12.§), tiesiskā paļāvība (13.§) un tiesiskā aizsardzība (14.§), jo tie nav pretrunā ar liberālajiem pamatpieņēmumiem, tie arī netiecas ar abstraktiem mērķiem regulēt individuālo uzvedību. Tomēr zīmīgi ir tas, ka tie atzīst, ka tirgi un autonomija var darboties tikai vērtību un likumu sistēmā, kur viena brīvība nešaubīgi atzīst cita brīvību.

Šeit jāatceras, ka Kopienas tiesības nesatur pilnīgu adekvātu standartu komplektu. Drīzāk tās ir saskatāmas tikai kontekstā ar esošajām dalībvalstu un citām shēmām, tostarp arī pašregulējošām shēmām, kuras Kopienas tiesības dažreiz papildina, bet dažreiz ir pretrunā tām. It īpaši standartu noteikšanā Kopienas tiesības ir jāapskata kā aktīva, multifunkcionāla tiesību sistēma,¹⁰ kas koordinē un kombinē dažādas esošo un ierosināto noteikumu slāņus. Parasti Kopienas tiesības nesniedz vienu skaidru atbildi par kāda noteikta standarta pieņemšanu un ieviešanu. Tās ļoti ļauj uz dalībvalstu tiesībām, tajā pašā laikā modificējot tās, lai sasniegtu mērķus, kas ir šīs grāmatas pamatā.

Visbeidzot, jebkura tiesiska kārtība var pastāvēt tikai tad, ja ir pārkāpumu sodīšanas režīms. Atbildība un pienākumi (tulk. piez.: angļu val. – “*accountability and responsibility*”) ir jebkuras tiesiskas kārtības pamatiezīmes, un Kopienas tiesības nav izņēmums (V nodaļa). Kopienas kontekstā šī problēma jāanalizē četros līmeņos:

- Kopienas un tās institūciju atbildība (18.§);
- dalībvalstu atbildība, kas sākotnējā Līguma versijā pastāvēja tikai *vis-a-vis* Kopienai,¹¹ bet ne *vis-a-vis* tās pilsoņiem un iedzīvotājiem (19.§);
- uzņēmumu atbildība, kuru Kopienas tiesības ir paredzējušas tikai konkurences, bet ne citos jautājumos (20.§); un
- pilsoņu atbildība, kas joprojām ir Kopienas tiesību vājā puse (21.§).

⁹ EK Preambula.

¹⁰ Weatherill in: O’Keefe/Twomey, *Legal issues of the Maastricht Treaty*, 1994, p. 24; Douglas-Scott, p. 171-172.

¹¹ Par to: EK 10.pants.

Tomēr pašā sākumā īpaša problēma, ar kuru Kopienas tiesībām bija jātiek galā, bija to *nepilnīgums*. Tieši šeit var rast visuzkrītošāko atšķirību no jebkuras dalībvalsts tiesībām. Kopienai nav jurisdikcijas krimināllietās. Turklāt tikai izņēmuma gadījumos – galvenokārt konkurences jautājumos – tā sodu veidā privātpersonām var piemērot finanšu sankcijas.¹² Attiecībā uz civiltārbildību Kopienas tiesībās nav vispārīga režīma, lai aptvertu līgumisko vai likumā noteikto atbildību, bet ir tikai atbildības fragmenti. Turklāt tie parasti ir saistīti ar dalībvalstīm, nevis ar privātpersonām. Administratīvā atbildība ir sastopama tikai tajās jomās, kurās privātpersonas ir Kopienas rīcības tiešais subjekts. Tomēr parasti tas tā nemaz nav – tā kā dalībvalstis ievieš Kopienas tiesības, to darot, tās nedrīkst pārkāpt Kopienas tiesību kā tādu ietekmīgumu.

III. Izslēgtās jomas: vides tiesības, kopējās politikas, iekšlietas un tieslietas, “trešais pīlārs”

Kā jau redzējām, Kopienas tiesības nav saskaņota un aptveroša tiesiskā kārtība. Savu uzmanību uz tās kompetencē nonākušām tiesību problēmām tā koncentrē *selektīvi*. Ir attīstīti daži vispārīgi principi, tomēr Kopienas tiesības, izvirzot mērķi pēc pilnības, nenasniedz dalībvalstu tiesības. Kopienas tiesības ir *orientētas uz funkcijām*, nevis *uz sistēmu*. Tā nosaka savas funkcijas, ievērojot jau minētos mērķus un principus, kā arī tos, kuri detalizētāk tiks aplūkoti nākamajās nodaļās. Tāpēc ir lietderīgi no šīs ievaddaļas izslēgt četras jomas, kurās Kopiena ir izstrādājusi pati savus principus un noteikumus:

1. Vides tiesības

Kopienas sākumposmos vides tiesības parādījās kā iekšējā tirgus secinājums (red. tulk.: angļu val. – “*corollary*”).¹³ Kopš tā laika vides tiesības ir atbrīvojušās no tirgus orientācijas, lai kļūtu par patstāvīgu politiku.^{14, 15} Tomēr tā joprojām var ietvert dažus iekšējā tirgus elementus,

¹² Nesen tas atkārtoti apstiprināts jaunajā 2002. gada 16. decembra regulā Nr. 1/2003, kas ievieš konkurences noteikumus, [2003] OJ L 1.

¹³ Lieta 240/83 Procureur de la République v. Association de Défense de Brûleurs de Huiles Usagers [1985] ECR 531.

¹⁴ Par to: EK 3. panta 1. punkts un 6. pants.

¹⁵ Ieskatam sal.: Krämer, *EC Environmental Law*, 4th ed. 2000.

kas attaisno Kopienas rīcību.¹⁶ Cits pamatojums Kopienas vides tiesību īpašai lomai ir to saplūšana ar starptautiskajām tiesībām un politiku – tā vienkāršā iemesla dēļ, ka piesārņojums neapstājas pie robežas. Tādēļ šajā grāmatā vides tiesības ir aplūkotas tikai saistībā ar atbildību par vidi nodarīto kaitējumu (20.§, III sadaļa, 3.punkts).

2. Kopējā lauksaimniecības, zivsaimniecības, transporta un ārējās tirdzniecības politika

Kopiena ir izveidojusi kopējās politikas¹⁷ tādās noteiktās jomās kā lauksaimniecība, zivsaimniecība, transports un ārējā tirdzniecība. Tām raksturīga acīmredzama atkāpe no Kopienas liberālā iekšējā tirgus mērķa. Tādēļ tām veltāma īpaša uzmanība, jo tiesību funkcija atšķiras ar to, ka tās kalpo Kopienas politiku aizsargāšanai, kuras ir vērstas uz tirgu regulēšanu, nevis uz to atvēršanu.¹⁸ Ārējās tirdzniecības jomā Kopiena nav autonomas spēles dalībnieks, jo tai ir jārespektē Pasaules Tirdzniecības Organizācijas (PTO) noteikumi. Tos aplūkosim intelektuālā īpašuma tiesību sakarā (10.§, I sadaļa, 1.punkts). Patiešām liela daļa tiesas prāvu par Kopienas tiesībām ir fokusējusies ap šīm kopējām politikām. Šajā kontekstā ir radīti daudzi principi, sevišķi par tiesisko aizsardzību (12.§) un Kopienas pārskatiem un atbildību (18.§). Tāpēc ir jādiskutē par to, cik tālu šos noteikumus var vispārināt par Kopienas tiesību principiem un vai tie ir raksturīgi attiecīgajai regulētajai jomai.

3. Tieslietas un iekšlietas (TI)

Amsterdamas līgums ieviesa jaunu sadaļu “*Brīvības, taisnīguma un drošības telpa*”.¹⁹ Tā ir atdalīta no Māstrihtas līgumā ietvertā bijušā trešā pīlāra, kas paredzēja tikai starptautisko sadarbību. Dānija ir nolēmusi pilnībā palikt ārpus šīs sadaļas, kamēr Apvienotajai Karalistei un Īrijai ir iesaistīšanās iespēja, kuru tās līdz šim ir efektīvi izmantojušas.

¹⁶ Lieta C-300/89 Commission v. Council [1991] ECR I-2867 par titāna dioksīda atkritumiem; citāda pieeja bija lietā C-155/91 Commission v. Council [1993] ECR I-939 par atkritumu struktūrdirektīvu.

¹⁷ Par to: 3.panta 2.punkta. b), e) un f) apakšpunkts.

¹⁸ Sal.: Usher, *EC Agricultural Law*, 2001.

¹⁹ Tā mērķi ir izteikti EK 2.pantā, tā kompetence un procedūras – 62.pantā un turpmākos pantos.

TI faktiski attiecas uz divām noteikumu grupām:

- tradicionālās iekšlietas – migrācijas, bēgļu un patvēruma politika, ārējo robežu drošība (tā dēvētais *Šengenas acquis*);²⁰
- sadarbība civillietās, kura ir integrēta EK tiesībās *iekšējā tirgus* elementa dēļ.^{21, 22} Tā rezultāts ir vairākas svarīgas regulas, tostarp regulas par piekritību un spriedumu atzīšanu un izpildīšanu civillietās un komercietās²³ (14.§, II sadaļa). Tās aizstāj bijušo tā dēvētās 1968.gada Briseles Konvencijas starptautisko tiesību režīmu, kas šobrīd *vis-a-vis* attiecas tikai uz Dāniju.

TI tomēr ir atsevišķas īpatnības jautājumā par vēršanos Eiropas Kopienu Tiesā (turpmāk – EKT, arī – Tiesa). To var darīt tikai tās tiesas, pret kuru lēmumiem nav nekādu tiesisku aizsardzības līdzekļu. Tiesai ir liegta publiskās politikas un publiskās kārtības jautājumu izskatīšana, kas nonāk pilnīgā pretrunā ar *acquis* brīvās pārvietošanās jomā. Padomē balsošanas procedūra balstās uz vienprātību, samazinot Parlamenta lomu, tomēr pēc pieciem gadiem tā būs atvērta izmaiņām.²⁴

4. Policijas iestāžu un tieslietu iestāžu sadarbība krimināllietās

ES līguma Amsterdamas versija²⁵ no tiesiskās sadarbības civillietās ir atsevišķi izdalījusi policijas iestāžu un tieslietu iestāžu sadarbību krimināllietās.²⁶ Kopienas tiesībām šeit aprakstītajā nozīmē nav būtiskas lomas šajā jomā.²⁷ To var izskaidrot ar to, ka dalībvalstis vai nu palika pie tradicionālā starptautisko tiesību sadarbības jēdziena, vai priekšroku deva ne tik uzmācīgiem likumdošanas instrumentiem, kurus dēvē par *kopējo nostāju* un *pamatlēmumiem*,²⁸ tādā veidā kontrastējot ar Kopienas regulām un direktīvām (2.§).^{29, 30} Tomēr zināma Kopienas iesaistīšanās ir tā

²⁰ Ieskatam sal.: S.Peers, *EU Justice and Home Affairs Law*, 2000; Hailbronner, *Immigration and Asylum law and Policy of the EU*, 2000; E.Guild, *Immigration Law in the EC*, 2001.

²¹ Par to: EK 65.pants.

²² Basedow, *CMLRev* 2000, 687; M.Hellner, *The limits to judicial cooperation*, 2002.

²³ Regula (EK) Nr.44/2001.

²⁴ EK 67.pants papildināts ar Nicas līgumu.

²⁵ VI sadaļa.

²⁶ Craig/de Búrca, p. 39-41.

²⁷ Anderson/Apap (eds.), *Police and Justice Co-operation and The New European Borders*, 2002.

²⁸ Par to: ES 34.panta (2).

²⁹ Par to: EK 249.pants.

³⁰ Douglas-Scott, p.114.

dēvētajā *trešajā pīlārā*. Nicas līguma grozījumi nav izmainījuši sadarbības tendenci. Bet tā nav uzskatāma par nopietnu integrācijas pretrunu.

Trešā pīlāra hibrīdais raksturs redzams šādos piemēros:

- EKT jurisdikcija nav obligāta, bet ir atkarīga no dalībvalstu autonoma lēmuma;³¹
- EKT nevar izskatīt iekšējās drošības, likuma un kārtības uzturēšanas jautājumus;³²
- pamatlēmumi³³ nerada tiešo iedarbību atšķirībā no *acquis communautaire* attiecībā uz direktīvām (2.§, II sadaļa);
- pamattiesību ievērošana ir nodrošināta tikai tiktāl, ciktāl EKT ir jurisdikcija.³⁴

No vienas puses, pastāvošā *pīlāru struktūra* un, no otras puses, īpašie noteikumi par TI nav īpaši veiksmīgi ievietoti *acquis* attīstībai – atšķirībā no solītā,³⁵ tas ir, radīt kopēju brīvības, taisnīguma un drošības telpu Eiropā. Visvairāk būtu vēlams atmet protokolus, kas ir vienpusēji labvēlīgi Dānijai un (mazākā mērā) Apvienotajai Karalistei un Īrijai. Tas ļautu izvairīties no dažādajiem tiesību slāņiem pat tādās tehniskās jomās kā civiltiesu piekritība. Visām tiesām būtu jādod iespēja vērsties EKT, iespējams, pat saīsinātā procesā. Tas būtu īpaši noderīgi, kad ES ir risināmi pamattiesību (patvērums, ģimenes apvienošanās) aizsardzības jautājumi.

Eiropas Konventa konstitūcijas projekta otrā sējumā III sadaļā “Iekšējās politikas un rīcības” ir ierosināta jauna IV nodaļa “Brīvības, drošības un tiesiskuma telpa”. Tas izmainītu esošo pīlāru struktūru un skaidri ietvertu “tiesisko sadarbību krimināllietās” un “policijas iestāžu sadarbību”, kā arī novērstu pastāvošās izvēles (optācijas) iespējas.

³¹ Par to: ES 35.pants.

³² Par to: ES 35.panta (5).

³³ Par to: ES 34.panta (2) b) apakšpunkts.

³⁴ Par to: ES 46.panta d) apakšpunkts.

³⁵ 2.pants.